

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Кліша Андрія Богдановича «Український суспільно-християнський рух у Галичині: ідейні засади, організаційна структура та політичні практики (кінець XIX – початок XX ст.)», подану до захисту в спеціалізовану вчену раду Д 35.051.12 у Львівському національному університеті імені Івана Франка на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Дисертація Андрія Кліша присвячена актуальній науковій проблемі. Ознайомлення з її змістом сприяє розумінню витоків складних суспільних процесів в сучасній Україні. Сьогодні у нас зареєстровано більше 300 політичних партій, але переважна більшість з них не має чітко вираженої ідеології. Безперечно, в палітрі сучасних суспільних рухів доречними стали би партії суспільно-християнського скерування, які мали місце в Галичині в кінці XIX – на початку XX ст.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлюється ще й тим, що попри усі досягнення національної історіографії у дослідженні громадсько-політичного життя Галичини зазначеного періоду, історія суспільно-християнського руху в повному обсязі й належним чином не розглядалася науковцями, а окремі аспекти його діяльності ще й досі залишаються недостатньо вивченими. Необхідність наукового аналізу окресленої тематики обумовлена актуальною потребою дослідження участі християнських суспільників у суспільно-політичному житті Галичини досліджуваного періоду.

Дисертаційна праця Кліша А.Б. є синтетичною, в тому плані, що виклад матеріалу, а також висновки, зроблені автором, відображають міжпредметні зв'язки історії України з всесвітньою історією, політологією. Виходячи з цього аспекту, можемо стверджувати, що на сьогодні таких праць є небагато і в цьому простежується важлива риса дослідження, запропонована її

автором – в окреслений історичний період дослідити участь українського суспільно-християнського руху в суспільному житті Галичини та його внесок у зміцнення українського національного руху.

Структура дисертації детально осмислена, логічна, послідовна, виважена і лаконічна, науково аргументована, як і виклад матеріалу власне у самих розділах. На нашу думку, вона є досить вдалою й цілісною, оскільки дає змогу розкрити складний і суперечливий процес участі українського суспільно-християнського руху у національному поступі українців Галичини кінця XIX – початку XX ст.

Дисертаційне дослідження складається з шести розділів, що охоплюють найважливіші аспекти досліджуваної проблематики, які підпорядковано дослідженню основної мети і реалізації основних завдань задекларованої тематики.

Цілісний аналіз досліджуваної проблематики дав необхідний матеріал для узагальнень і висновків, скерованих на розкриття поставлених у дисертації завдань. А. Кліш володіє значним і різноплановим матеріалом, досконало дослідив історіографію проблеми, логічно класифікував праці попередників, що безпосередньо чи опосередковано стосуються теми. Ґрунтовно охарактеризовано практично усі напрямки історіографії з цього питання, критично й творчо оцінено науковий доробок попередників.

Варто наголосити на тому, що дисертаційне дослідження відзначається ґрунтовністю джерельної бази, що дало можливість автору висловити свою власну компетентну думку з приводу найбільш дискусійних аспектів досліджуваної проблеми. В роботі використано матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, Державного архіву Львівської області, Відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Шевченка НАН України, Відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В.Стефаніка, ряду архівних установ Польщі. Ним введено до наукового вжитку не лише

неопубліковані документи й матеріали, але й узагальнено історичні факти, події тогочасного суспільно-політичного життя.

Залучення такого широкого кола різноманітних джерел дало можливість дисертантові з достатньою глибиною розкрити підняті у роботі проблеми. Зібрані матеріали і досліджені документи дозволили досліднику виконати оригінальну і важливу в науковому плані роботу.

Працюючи над дослідженням теми, дисертант опублікував у наукових виданнях значну кількість публікацій. Основні положення дисертації оприлюднено у 60 публікаціях.

В роботі слушно поставлено питання про організаційне становлення суспільно-християнського руху, простежено процес формування, розбудови та діяльності партій та організацій суспільно-християнського скерування. Зокрема, автор докладно розглянув процес створення та функціонування Католицько руського народного союзу, «Руської громади», «Християнсько-суспільного союзу» тощо.

Грунтовно в дисертації проаналізовано світоглядні позиції християнських суспільників. Простежено еволюцію їхніх поглядів щодо питання української національної автономії. Доведено, що на початку своєї діяльності вони виступали проти цієї ідеї, не бажаючи загострювати взаємини з поляками. Однак пізніше, на початку ХХ ст., вони почали відстоювати думку про доцільність створення національних громад в Галичині, що могли б автономно вирішувати певні питання, зокрема ті, що стосувалися організації навчання в школах. Безперечно цікавою була думка, про те, що міжнаціональні проблеми могли б вирішувати місцеві національні ради.

Певні особливості мала соціально-економічна програма суспільно-християнського руху. Цей аспект досить добре розкрито в дисертації. Зокрема, відзначено, що християнські суспільники добивалися зменшення і повної ліквідації іпотечних боргів селянських господарств, надання дешевих кредитів, вимагали жорсткішої боротьби з лихварством, підтримки сезонної

трудової еміграції, зниження податків, розparcelювання великих землеволодінь, пропагували різноманітні селянські спілки тощо.

Належним чином в роботі розкрито таке важливе питання як релігія та церква у діяльності представників суспільно-християнського руху. Доведено, що на відміну від інших політичних рухів, християнські суспільники наголошували на важливості ролі Церкви та релігії в житті суспільства та засуджували спроби секуляризації галицьких українців. Відзначено, що вони вважали греко-католицьке духовенство рушієм національно-культурного та соціально-економічного поступу українців Галичини.

Андрій Кліш робить важливий висновок про те, що український суспільно-християнський рух у Галичині формувався у складних соціально-економічних та політичних умовах, які сприяли популярності радикальних методів політичної боротьби. Натомість християнські суспільники виступали за мирне співіснування українців та поляків, використовували легальні методи політичної боротьби, підтримували австро-угорську владу. Тому вони значною мірою не вписувалися в ті політичні тренди, які були популярні на початку ХХ ст. Однак, з часом, виявилось, що чимало закликів християнських суспільників були слухними і заслуговували на більшу увагу української громади.

Важливим питанням, піднятим в дисертації, є взаємини християнських суспільників з іншими українськими та польськими політичними партіями. Автор переконливо довів, що прихильники О.Барвінського не йшли на жодні компроміси з москвофілами, найбільш послідовно поборювали їх як одне з найнебезпечніших явищ українського суспільного життя.

Доречними є міркування А. Кліша про те, що опозиційну політику християнські суспільники вважали неефективною для українського суспільства в Австро-Угорській монархії. Це можемо прослідкувати у їх підтримці крайової адміністрації під час виборчих кампаній. Проте на початку ХХ ст. різко загострилися польсько-українські взаємини, що спричинило до пошуку шляхів вирішення важливих питань в умовах

знецінення політики «нової ери». Християнські суспільники перейшли до політики поміркованої опозиції щодо поляків, з одного боку, засуджуючи їх шовіністичні погляди, а з іншого – виступали за мирне співжиття обох народів у Галичині.

Андрій Кліш підкреслює, що для представників суспільно-християнського руху надзвичайно важливе значення мала національна освіта, оскільки економічне й культурне піднесення українців залежало від якісної освіти. Їх завдання полягало у тому, щоб розвивати національні школи й основну увагу у процесі навчання приділити саме молоді. Для залучення якомога більшої кількості українців до навчання християнські суспільники вимагали від влади відкриття якомога більшої кількості навчальних закладів з українською мовою викладання. Навчання мало бути обов'язковим, охоплювати усіх дітей та здійснюватися українською мовою.

Автор дисертації вважає, що здобутки українського суспільно-християнського руху в Галичині стали можливими завдяки тому, що він висував на перший план ідею формування національної самобутності, демонструючи тим самим, що українці є повноправною нацією. Зрозуміло, що у його діяльності були хиби й упущення, зокрема відсутність достатньої структури, пасивність і низький рівень організаційної активності, недостатній зв'язок керівництва з місцевими філіями тощо. Незважаючи на неоднорідність і суперечності у своєму розвитку, суспільно-християнський рух у досліджуваній період, спираючись на ґрунтовно розроблену ідейно-теоретичну основу, вніс значний вклад у формування національної свідомості українців, пропагуючи й втілюючи у життя ідеї «органічної праці».

Загалом зроблені дисертантом висновки є всебічними і глибоко аргументованими, повністю впливають із цікавого й важливого у науковому плані фактичного матеріалу, поданого у розділах дисертації. Список використаних джерел у роботі є достатнім для повноцінного й необхідного розкриття поставлених завдань, досягнення основної мети.

Результати дисертаційного дослідження Кліша А.Б. будуть корисними під час розробки теоретичних питань дослідниками, які займаються питаннями національно-культурного життя. Нагромаджений у дисертації матеріал свідчить про наявність широких можливостей для його використання на сучасному етапі національного державотворення. Матеріали роботи знайдуть своє місце у навчально-виховному процесі, під час розробки відповідних спецкурсів, навчально-методичних посібників, у науково-популярних, довідково-енциклопедичних виданнях, практичній викладацькій роботі.

Основні наукові положення сформульовані виважено і фахово, із знанням досліджуваної проблеми, всебічно обгрунтовані, мають незаперечне значення. Автор відмінно володіє матеріалом, порушені проблеми свідчать про високий науковий рівень підготовки докторської дисертації.

Загалом дисертаційне дослідження Кліша А.Б. характеризується високою культурою наукової студії, оригінальністю пошуку та фаховим теоретичним рівнем. Представлена до захисту дисертація виконана на високому науковому рівні, є значним і суттєвим внеском в історіографію досліджуваної проблеми, відзначається новацією та оригінальністю.

Відзначаючи у цілому позитивні аспекти дисертаційного дослідження Кліша А.Б., висловимо певні зауваження й побажання.

1. Дисертантом недостатньо повно розкрито складні міжнаціональні та міжконфесійні взаємини, які склалися в Галичині в окреслений період, і які сприяли популярності радикальних методів політичної боротьби. Такий аналіз потрібно було зробити більш докладно, для того щоб належним чином пояснити, чому ідея мирного співіснування українців та поляків, яку проповідували християнські суспільники, була в умовах тогочасної Галичини малоперспективною. В роботі ця думка представлена, але має дещо декларативний характер.

2. Дисертантом недостатньо розкрито співпрацю українських християнських суспільників із депутатами, які представляли словенські,

хорватські та чеські землі, не проаналізовано їхні ідейні пошуки, програми та ідеологічні розбіжності.

3. В роботі варто було наголосити, що значна частина програмних засад християнських суспільників мала утопічний характер, тому вони так і не змогли реалізувати їх на практиці і не одержали підтримки широкого загалу.

4. Здобувачем наукового ступеня належним чином не досліджено співпрацю християнських суспільників з представниками українських товариств, зокрема із «Просвітою», «Соколом», «Січчю», «Пластом» та іншими інституціями.

5. Варто було більше приділити уваги взаєминам представників українського суспільно-християнського руху Галичини та українського політикуму Буковини у досліджуваний період. Особливо потрібно було показати ці взаємини на особистісному рівні. Зокрема взаємини О.Барвінського і С.Смаль-Стоцького, які тісно співпрацювали в кінці XIX – на початку XX ст.

6. Робота виграла б, якби крізь призму взаємин окремих представників українського суспільно-християнського руху Галичини та Наддніпрянської України, вдалося б показати їх соборницькі прагнення.

7. У додатку В, окрім біографічних даних, варто було б показати внесок того чи іншого діяча у становлення та функціонування українського суспільно-християнського руху Галичини. Це особливо важливо у зв'язку з тим, що партійні утворення християнських суспільників перш за все опиралися на авторитет їхніх лідерів і визначалися їхніми ідейними переконаннями.

8. У тексті роботи зустрічаються деякі неточності. Наприклад, невірно вказана назва Центрального державного архіву вищих органів державної влади і управління України (с.447). У списку джерел спочатку потрібно подавати Центральні державні архіви, потім обласні, потім відділи рукописів наукових установ і бібліотек. В одних випадках у списку літератури подається повна назва архівних установ, а в інших тільки аббревіатура (с.454).

Проте висловлені критичні зауваження і побажання не знижують загалом високого рівня дисертаційного дослідження, не применшують його наукового значення. Дисертаційна праця Кліша Андрія Богдановича є завершеною, самостійною й оригінальною роботою. Багатоплановість дослідження, нова постановка питань, порушені проблеми свідчать про високий науковий рівень підготовки дисертації, її автор добре володіє матеріалом, логічно і послідовно викладає його, робота читається доступно, сформульовані думки зрозумілі.

Вважаємо, що дисертація Кліша Андрія Богдановича «Український суспільно-християнський рух у Галичині: ідейні засади, організаційна структура та політичні практики (кінець XIX – початок XX ст.)», подана до захисту в спеціалізовану вчену раду Д 35.051.12 у Львівському національному університеті імені Івана Франка на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України засвідчує високий науковий потенціал дисертанта, а її автор заслуговує присудження йому наукового ступеня доктора історичних наук за вказаною спеціальністю.

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор,
декан факультету історії, політології
та міжнародних відносин
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

О. В. Добржанський

